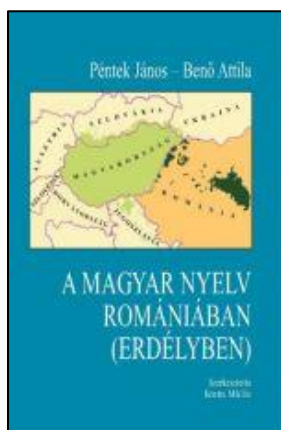

Péntek János – Benő Attila

A magyar nyelv Romániában (Erdélyben) (*Dimény Hajnalka*)

ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET – GONDOLAT KIADÓ. KOLOZSVÁR–BUDAPEST. 2020.
473 OLDAL

A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén című sorozat utolsó kötete

2020-ban jelent meg *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)* című fontos összefoglaló munka, amelyben Péntek János és Benő Attila nyelvészek a magyar nyelv romániai helyzetét és állapotát, valamint az ezekhez vezető történéseket, folyamatokat írják le tömören, ugyanakkor kellő részletességgel ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk róluk, és hogy a feltárt összefüggések akár a laikusok számára is érthetők lehessenek. A kötet – összegző és közérthető jellege okán – hiánypótló munka, amelyet azonban valószínűleg nem könnyű szívvel forgat majd a magyar – főként a romániai magyar – olvasó.

A könyv címében is megjelenő *Erdély*, valamint *erdélyi régió* megnevezéseket a szerzők (és az ismertető is) a mai köznyelvi értelemben „Romániának a Kárpátok keleti vonalától az országhatárig terjedő részére” értik, ahol a romániai magyarok nagy része él (33). 1,28 milliós lélekszámmal (Veres 2015: 36 alapján) az erdélyi magyar nyelvű közösség a legnagyobb nyelvi és etnikai kisebbség Romániában, de az egyik legnagyobb Európában is. E közösség tagjainak nyelvi környezete az ország különböző területein igen különböző. Az anyanyelvi beszélők aránya szerint a szerzők megkülönböztetnek tömbhelyzetet, ahol a magyarok aránya megyei bontásban 50%-nál nagyobb; átmeneti régiókat, ahol a magyarok aránya 15–49% közötti; és szórványt, ahol a magyarok aránya 15% alatti. Ez a megoszlás fordítottan arányos a román nyelv jelenlétével az adott területeken. A nyelvi környezet jellege természetesen összefüggést mutat mind a nyelvhasználati szokásokkal és a nyelvi attitűddel, mind a folyamatban lévő nyelvi változásokkal. Erre mutatnak a könyvben feldolgozott két felmérés adatai is.

A könyv anyaga elsősorban és nagyobb részt egy 1995–1996-os gyűjtés anyagára épül, amely *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című kutatás része. Ez a kutatás a teljes magyar nyelvterületre kiterjedt, célja a Kárpát-medencében kisebbségi nyelvként beszélt magyar nyelv leírása volt. Eredménye hat kötetben olvasható, az itt ismertetett munka az utolsó része a sorozatnak. Másodsorban a szerzők felhasználták a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet *Demográfia, rétegződés, nyelvhasználat* című kutatása keretében 2009-ben gyűjtött reprezentatív minta anyagát, amelyet az intézet munkatársai bocsátottak a szerzők rendelkezésére, és amely 4023 adatközlő válaszait tartalmazza. A két minta ugyan nem vethető össze, hiszen eltérő célokkal jöttek létre, ellenben az időbeli eltérés lehetőséget adott a szerzőknek a változási folyamatok értékelésére. Ezt a könyvben mindenhol érvényesülni látjuk. Ugyanakkor a 2009-es minta felhasználásával a kötet nemcsak a magyar nyelv 20. század végi állapotát tükrözi, hanem a 21. század első felének a helyzetét is látatja.

Ahogy a magyar olvasó, a szerzők sem tudnak tökéletes tárgyilagosságot tanúsítani a téma iránt. Ahhoz a nyelvészeti paradigmához tartozónak sorolják magukat, amely „Skutnabb-Kangas (2000: 371) kategóriáihoz igazodva: elemzi a nyelvközösségek közti hatalmi viszonyokat; vizsgálja mindkét nyelv jelenlétét, támogatását és az őket érintő következményeket; meg akarja változtatni a nyelvek közötti egyenlőtlen viszonyt; tárgyalja a nyelvek közti viszonyokat, köztük a kölcsönös hatásokat is; a nyelveknek főként ősi/alapvető fontosságát hangsúlyozza; minőségi különbséget tételez az anyanyelvek és a később tanult nyelvek között; hangsúlyozza a hozzáadó és felcserélő nyelvtanulás különbségét; támogatja a hozzáadó idegennyelv- és másodiknyelv-tanulást, valamint a többnyelvűséget; a nyelvcsere-t a legtöbb esetben kikényszerítettnek tekinti (Kontra 2006 nyomán)” (29). Anyanyelvük és saját nyelvközösségük értékei és érdekei iránti elköteleződésük már csak abban is tetten érhető, hogy vállalták e téma feldolgozásával járó hosszadalmas munkát.

Az átfogó célnak, valamint az említett nyelvészeti paradigmának megfelelően a könyv tárgyalja: az Erdélyben beszélt nyelvek múltját és a magyar nyelv kontaktusait a megtelepedéstől a 20. század végéig (1. fejezet); a magyar nyelvközösségnek a 21. század 2. évtizedében fennálló néhány jellemzőjét (2. fejezet); a magyar nyelv Erdélyben beszélt területi és társadalmi változatainak a jellemzőit, történeti perspektívában is (3. fejezet); a magyar nyelv jogi és politikai helyzetét, valamint ezek kialakulását Romániában (4. fejezet); a nyelvhasználat színtereit a hétköznapi nyelvhasználattól az oktatáson keresztül a média nyelvéig (5. fejezet); a romániai magyar beszélőközösségekre jellemző kétnyelvűség formáit (6. fejezet); valamint a nyelvek érintkezésének a kérdéseit és a Romániában beszélt magyar nyelvre vonatkozó következményeit (7. fejezet). A 8. fejezet tartalmazza az összegzést. A név- és tárgymutató mellett a szerzők az 1996-os gyűjtés nyelvhasználati kérdőíveit és keresztábráit is közlik mellékletként, amelyek egy részét képezik annak az adathalmaznak, amelyre a könyv tartalma épül. Bár erdélyi vagy romániai magyar nyelvről (és nem nyelvátvételről) szokás beszélni, fontos szem előtt tartanunk, hogy ez messze nem tekinthető egységesnek, mind táji és társadalmi változataiban, mind a nyelvi érintkezés megfigyelt hatásai tekintetében igen változatos.

A *Népek és nyelvek Erdély múltjában* című 1. fejezetben azokat az eseményeket, folyamatokat írják le a szerzők, amelyek a magyar nyelv jogi státuszának megszilárdulásához vezettek Erdélyben a 20. század első feléig. A könyv nagy része természetesen az országhatárok 1920-as áthelyezése utáni változásokkal és jelenségekkel foglalkozik, hiszen ekkortól vált intenzívebbé (és többnyire egyirányúvá) a magyar–román nyelvi érintkezés. Az ezt megelőző 10. század és 20. század eleje közötti időszakot változó életkörülmények és politikai helyzetek jellemezték, amelyek során Erdélyben folyamatos volt az oktatás, a kulturális élet és az anyanyelv művelésének a fejlődése, virágzása. Ebben többnyire a német anyanyelvű közösségek jártak az élen, de a magyar közösségek is rövidesen követték a példájukat. A magyar–román nyelvi érintkezés legkorábbi adataiként a 11–13. századi magyar lexikális kölcsönzések és képzők átvételét tartja számon a román nyelvtörténet (például a *viteaz* a magyar *vitéz*, az *oraș* a magyar *város* szóból; valamint a *-ș*, *-aș*, *-eș*, *-ăuș* a magyar *-s* melléknévképzőből). Román kölcsönszók a magyarban csak későbből, a 14–15. századból mutathatók ki (például *kosár* 'karám' jelentésben, *csobán* 'juhász' jelentésben) (41–42).

Kiemelkedő fontosságú az a tény, hogy – ellentétben a mai állapottal – a 20. század első felére a magyar nyelv Erdélyben is betöltötte mindazokat a funkciókat, amelyeket Magyarországon ma is betölt: a hétköznapi társalgás mellett a kereskedelem, a jog, az orvoslás, a tudomány, a szépirodalom stb. nyelve is volt. Ez mára megváltozott: a nyelvhasználat köre egyre inkább beszűkül. 1920 után „a többi külső régióhoz hasonlóan az anyanyelvnek [itt is] egy kisebbségi, kétnyelvű változata jött létre államnyelvi átvételekkel, archaikusabb jelleggel, feltűnőbb nyelvjárási elemekkel” (57, zárójeles megjegyzés tőlem, D. H.).

A 2. fejezet *A magyar nyelvközösség néhány jellemzője a 21. század második évtizedében*. Ennek kapcsán néhány számadatot érdemes kiemelni, amelyek sajátosak és sokatmondók az erdélyi magyar lakosságot illetően. Az erdélyi magyarok 54,14%-a magyar domináns vagy magyar többségi helyzetben él, 11,25%-uk olyan szórványközösségben, ahol a magyar lakosság aránya 10–20% közötti, és csupán 9,9%-uk olyan közösségekben, ahol a magyar lakosság aránya nem éri el a 10%-ot (65). A romániai magyar lakosság nagy részét tehát nem az országos 6,1%-os arány jellemzi, ahogyan azt a politikai döntésekben és az országos statisztikákban számontartják, hanem az erdélyi 18,4%-os (59). Kedvezőtlen, csökkenő irányú a romániai magyarok körében a betöltött társadalmi-gazdasági szerepek helyzete. Legalább egyharmaddal kisebb a felsőfokú végzettséggel rendelkező magyarok aránya, mint a románoké: 10,2% szemben a 14,4%-kal. Ugyancsak alulreprezentáltak a magyarok a vezetői és a szakértői tisztségekben, és nagyobb arányban vannak jelen a szolgáltatásban, a szakmunkások, a gépkezelők, -szerelők között, valamint általában a szakképzetlenek körében. Mindez fordítottja az 1920 előtti helyzetnek, amikor „az erdélyi magyarságnak erős középosztálya volt, és a románsághoz viszonyítva felülreprezentált volt olyan társadalmi rétegek tekintetében, mint a földbirtokosok, iparosok, hivatalnokok, értelmiségiek” (66–67, a fenti arányok a 2011-es népszámlálási adatok szerint kiszámolva). A helyzet megváltozása az 1920 óta eltelt egy évszázad asszimilációs folyamatainak, az elvándorlásnak és a születések csökkenésének tudható be.

A nyelvközösség meghatározó jellemzője az anyanyelv változási folyamatainak tekintetében a nyelvi attitűd. Általában elmondható, hogy az erdélyi magyarok körében magas a saját anyanyelvváltozat presztízse. Ezt az 1996-os és a 2009-es adatok is mutatják (253–254). A pozitív értékelés általában kedvező az anyanyelv megőrzésére nézve kétnyelvű helyzetben. A nyelv presztízisében ugyanis kifejeződik a beszélőközösségnek a nyelv iránti viszonyulása, „az adott nyelv státusza, használati értéke, a kulturális, a tudományos és a szimbolikus értéke” (250). Elgondolkodtató mégis az az ellentmondás, amely a magas presztízis és a nyelvhasználati gyakorlat szempontjából jellemzi ezt a nyelvközösséget. A napi döntések szintjén, a gyakorlatban ez a szimbolikus felértékelődés ugyanis azzal jár együtt, hogy a beszélők nem ismerik nyelvi jogaikat, és így értelemszerűen nem élnek velük, vagy nem magyar tannyelvű iskolába íratják gyerekeiket, vagy nem fektetnek többletmunkát szakmájuk magyar terminológiájának az elsajátításába (77). A magyar nyelv szimbolikus értéke minden bizonnyal kedvezhetne a nyelvmegőrzésnek Romániában, ellenben a hétköznapi gyakorlat sok esetben felülírja ezt a pozitív szimbolikus értéket. Ehhez társul még a magyar nyelv alacsony presztízse a román lakosság körében. A tapasztalat azt mutatja, hogy a kétnyelvűség előnyei sem tudják felülírni a románság negatív előítéleteit a magyar lakossággal szemben, így a két nyelv ismerete nem képez

előnyt például a munkaerőpiacon (127). Ez pedig komoly akadálya annak, hogy a nyelv szimbolikus és funkcionális értéke összehangolódjon.

A romániai magyar nyelvváltozatokról és regiszterekről (3. fejezet: *Nyelvváltozatok és regiszterek*) általában véve azt mondhatjuk el, ami *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a 20. század végén* című sorozat többi kötetének is tanulsága, hogy „a külső régiókban kisebbségi helyzetben nem az elkülönülés, a szétfejlődés bizonyult jelentősnek, mint ahogyan azt feltételezték, hanem a leépülés” (97). Romániában ez különösen a magyar szaknyelvekre jellemző. Az 1990 utáni szabadabb rendszer és a világháló lehetővé teszi a folyamat visszafordítását, de ennek még nem érezhető (vagy legalábbis nem mérhető) a hatása. Az orvosok, a jogászok, a mérnökök – mivel felsőfokú tanulmányaikat román nyelven végezték – szakmai témákról román szakszókkal tűzdelve beszélnek magyarul.

A 4. *Politika* címet viselő fejezet a nyelvhasználatot meghatározó jogi keretet, az ez által biztosított lehetőségeket és a törvények alkalmazásának a módját, hiányosságait tárgyalja. Romániában a nyelvi jogok tekintetében az alkotmány meghatározó, valamint a törvények alkalmazásában is érvényesülő nyelvi ideológiák. A román alkotmány az állam hivatalos nyelveként kizárólag a románt jelöli meg, és ezáltal kevesebb joggal rendelkezőként tekint minden más nyelvre, így a magyarra is, amely ily módon „korlátozott funkciójú kisebbségi nyelvvé” válik (166). A nyelvpolitikát és a magyar nyelv iránti közhangulatot is meghatározzák a nyelvi ideológiák: a lingvicizmus, a nyelvi nacionalizmus, a nyelvi homogenizmus és a majoritizmus (112–113). Ezek olyan (sokszor nem is tudatosított) meggyőződések, amelyek szerint természetes módon nagyobb értéke van a többségi nyelvnek és az egynyelvűségnek, és több jog illeti meg a többségi nyelv beszélőit, mint a kisebbségi nyelvek beszélőit. Ezek az ideológiák a jogi kodifikációban is tetten érhetők, erre a szerzők számos példát hoznak. A magyar lakosság részéről a nyelvi vernakularizmus nyelvi ideológiája érvényesül, vagyis az a meggyőződés, hogy „a beszélő helyi identitását hitelesen kifejező anyanyelvváltozat eredendően értékesebb más nyelvváltozatoknál” és nyelveknél (Lanstyák 2015: 23). A többség és a kisebbség nyelvi ideológiai szöges ellentétben állnak egymással, és ez megnehezíti a párbeszédet.

A szerzők külön alfejezetben, röviden tárgyalják a személyneveket, a földrajzi neveket és az intézményneveket érintő jogi kérdéseket, valamint a hitéletben és a kultúrában érvényesülő szabályozásokat, és részletesebben írnak a közoktatásban és a felsőoktatásban releváns szabályozásokról.

Az oktatás kérdéseiről részletesebben az 5. *Nyelvhasználati szinterek* fejezet szól. „A nyelvhasználat szabadsága a nyilvánosságban kezdődik” – írják a szerzők, hiszen a családi beszélgetések során természetes az anyanyelv használata (175). Több évtizedes tiltást követően 1990 után vált lehetővé a magyar nyelv szabad használata a legszélesebb nyilvánosság tereiben is, a televízióban, a rádióban, a médiában. A magyar tannyelvű oktatás Romániában jelenleg kisebbségi oktatás, amely más kisebbségek oktatásával azonos módon történhet. A szerzők ennek kapcsán is hangsúlyozzák a magyar nyelv sajátos helyzetét az országban, hiszen ez a közösség mind nagyságát, mind hagyományait és korábban megszerzett jogait illetően eltér a többi kisebbségtől. Az egységes szabályozás pedig sok esetben hátrányára van a magyar nyelvű oktatásnak, és a magyar közösség követeléseiben sem talál szolidaritásra az ország többi kisebbségeinek a részéről, mivel azoknak más

igényeik vannak. Az esélyegyenlőség hiánya a kötelező órák számában is megmutatkozik. Ez gyakran arra a következtetésre juttatja a szülőket és a gyerekeket, hogy éppen az anyanyelvi órákat észlelik teherként, mivel a hivatalos kommunikáció ezt tünteti fel teherként. „A romániai oktatásban az esélyegyenlőség a román államnyelvre van alapozva, nem kinek-kinek az anyanyelvére” (183).

Mindemellett a 2010-es évektől sorra bevezetett új tantervek mind a romániai románnyelv-oktatásnál, mind a magyarországi magyar nyelv-oktatásnál korszerűbb megközelítést és valós kompetenciaalapú oktatást tesznek lehetővé, és ez igencsak optimizmusra ad okot. Ezekről csak érintőlegesen írnak a szerzők, Kádár Edit tanulmányaira hivatkozva, aki részletesen tárgyalja a helyzetet (Kádár 2016, 2018). A tankönyvkiadás és a felsőoktatás terén a helyzet kevésbé ad okot optimizmusra. A 21. század első két évtizedére elmondható, hogy az érettségiző fiatalok körülbelül fele tanul magyar nyelven a felsőoktatásban. A szakkínálat az országban nem teljes körű (nincs például magyar nyelvű műszaki és jogi képzés), de ezeket leszámítva is magas fokú a tannyelv váltás a felsőoktatásban. Ezt a 20. század vége után megjelenő magyar állam által támogatott egyetemek és kihelyezett tagozatok próbálják ellensúlyozni. Kérdés azonban, hogy a szaktanulmányaikat magyar nyelven végző fiatalok mennyire tudnak helyállni a dominánsan román nyelvű munkaerőpiacon.

A Kétnyelvűség a romániai magyar beszélők közösségben című 6. fejezet részletesen leírja a romániai magyarokra jellemző kétnyelvűség típusait, jellemzőit. A nyelvismeretre vonatkozó, teljes mértékben megbízható adatok természetesen nincsenek. Péntek János és Benő Attila is a 2009-es gyűjtés közvetett adatait használják fel, amelyek a megkérdezettek önértékelés szerinti nyelvtudására vonatkoznak. Ez biztosan nem mutat pontos helyzetképet, de a nyelvhasználati szokásokra vonatkozóan feltétlenül hasznos, iránymutató jellegű. Az önértékelés szerinti nyelvtudás alapján „az erdélyi magyarok 80-90%-a magyar–román kétnyelvűnek tekinthető, és ezen belül az abszolút többségük magyardomináns” (245). A *kétnyelvűség* terminust a következő értelemben használják a szerzők: „két nyelv mindennapi verbális interakcióban való alkalmazásának képességét és alternatív használatát” értik alatta, függetlenül attól, hogy a két nyelvet milyen szinten beszéli egy adott személy (259). Az erdélyi magyarokra általában magyardomináns magyar–román népi kétnyelvűség jellemző, mivel második nyelvüket, a románt leginkább a nyelvvel való közvetlen érintkezés során sajátították el. Ez a kétnyelvűség ma már egyoldalú, a román anyanyelvű többségre szinte egyáltalán nem jellemző a magyar nyelv ismerete. A romándomináns erdélyi magyarok arányát 12%-ra teszik a szerzők. A magyardomináns lakosság többségénél hozzáadó kétnyelvűségről beszélhetünk, akiknél az anyanyelvi tudáshoz adódik hozzá valamivel később egy másik, kevésbé jól birtokolt nyelv ismerete. A romándomináns beszélők esetében természetesen a felcserélő kétnyelvűség valamely fázisáról van szó, amelyben a magyar nyelvi kompetencia csökken, és a román nyelvtudás válik erősebbé, magabiztosabbá, a román nyelv pedig fokozatosan átveszi a magyar nyelv funkcióit. Ezt követheti a funkcionális nyelvvesztés, „a nyelvhasználati terek beszűkülése, amely a felcserélő kétnyelvűségnek kedvez” (262). A nyelvcseré megelőzését, a kedvező balansz-kétnyelvűségi helyzetet színvonalas anyanyelvi oktatás és az anyanyelv magas presztízse biztosíthatja (256). Igen fontos lenne tehát ebben a kisebbségi helyzetben a stabil, kiegyensúlyozott kétnyelvűség kialakítása és fenntartása, amelyben a beszélők magas szintű anyanyelvi és magas szintű államnyelvi kompetenciával is rendelkeznek.

A 7. fejezet *Az érintkező nyelvek kontaktusnyelvészeti kérdéseit* tárgyalja, és izgalmas lezárása a témának, hiszen a közösségek és az általuk beszélt nyelvek kölcsönhatása éppen ezekben a nyelvi jelenségekben ragadható meg. Ezek azon helyzetek következményei, amelyekről a könyv korábbi fejezeteiben olvashatunk. A magyar és a román nyelv kontaktusa Romániában évszázadok óta tartó folyamat, de a 20. században erősödött fel, és tolódott el a hangsúly a román–magyar kölcsönzések irányába. A román hatás a regionális magyar standardot csak szókészletében érintette, hangtani, morfológiai, szórendi változások csak regionálisan vannak jelen egyes területeken és csak relatív kontaktusjelenségekként. Ez utóbbi azt jelenti, hogy „jelenlétük nem kizárólag a többségi nyelv hatásával magyarázható, de [az] nem is zárható ki” (281). Ilyenkor az átadó nyelv valamely jellemzője megerősítheti a bázisnyelv valamely jelenségének a terjedését. A romániai magyar nyelvben ilyen lehet az analitikus szerkezeteknek a magyarországinál gyakoribb használata, a feminizálás, a kicsinyítés, egyes szórendi változások, a többes szám és a számbeli egyeztetés, valamint a településnevek ragozása. Mind az 1996-os, mind a 2009-es kérdőív tartalmazott ezekre vonatkozó kérdéseket. Az analitikus szerkezetek elterjedtségét például a *szépíti magát*, *busszal utazik* típusú szerkezetek által mérték fel a kutatók szemben a *szépítkeznek*, *buszoznak* típusúakkal (283). A magyar nyelvre a tömörebb, szintetikus formák jellemzők, míg az analitikus, több lexikális elemből felépülő kifejezési formák gyakoribbak a román nyelvben. A román nyelv e jellemzője pedig megerősítheti az analitikus kifejezési formák terjedését a magyar nyelvben. Hasonló módon elterjedtebb Erdélyben a feminizáló alakok (például *fodrász* ~ *fodrász*, *polgármester* ~ *polgármester*) és a kicsinyítőképzős alakok használata (például *kezecskédet* ~ *kis kezédet*, *kávécška* ~ *kávé*) valószínűsíthető román hatás következtében. Ezt támasztja alá ezek használatának a románnyelv-tudással való összefüggése is. Érdekes módon az analitikus szerkezetek használata megoszlik kor, végzettség, településtípus és szórványhelyzet tekintetében is: nagyobb részben ítélték természetesnek az újabb formákat a fiatalabbak, az alacsonyabb végzettségűek, a városiak és a szórványban élők (282–294).

A kérdőívek kitértek egyes szórendi jelenségekre is. A szerzők több ilyet is tárgyalnak, itt csak egyet említek meg. A főnévi igenév + segédige kapcsolata kétféle lehet a magyarban: 1. főnévi igenév + segédige (*játszani fog*, *menni készül*) és 2. segédige + főnévi igenév (*fog játszani*, *készül menni*). Az első változat a semleges szórend, mint például a következő mondatban a 2009-es kérdőívből: – *Itt van még Péter? – Itt, de már menni készül*. A segédige + főnévi igenév változatban hangsúlyosabb, tehát jelölt a segédige: – *Itt van még Péter? – Itt, de már készül menni*. Mind az 1996-os, mind a 2009-es felmérés adatai szerint nagyobb arányban választották a segédige + főnévi igenév formát (*készül menni*) az erdélyi, mint a magyarországi válaszadók (295). Hasonló relatív kontaktusjelenség a számbeli egyeztetés a több részből álló tárgyiasságok esetében. Ez a magyar nyelvre alapvetően nem jellemző, a környező újlatin és szláv nyelvekre azonban igen, így a románra is. Ennek következménye, hogy például *A fiúk jelentkeztek... (1) tűzoltóknak (2) tűzoltónak* mondatnál az erdélyi adatközlők 37,1%-a választotta a többes alakot, a magyarországiaknak pedig csak 15,1%-a. A megoszlás összefüggést mutat mind a románnyelv-ismerettel és románnyelv-használattal, mind azzal, hogy milyen nyelven számolnak magukban a válaszadók (301).

Végül a helyviszonyragok használatát is vizsgálják a szerzők, erre vonatkozó kérdést is tartalmazott mindkét gyűjtési kérdőív. Itt a külső (-on, -en, -ön) és a belső helyragok (-ban, -ben) használatának megoszlása érdekes, mivel „a történelmi Magyarországhoz tartozó települések rendszerint külső helyragokkal használatosak (bár számos kivételt lehet idézni), míg a »külföldi«, a történelmi Magyarországon kívüli településnevek szinte kivétel nélkül belső helyviszonyraggal használatosak (pl. *Tokióban, Bécsben, New Yorkban*)” (303, kiemelések az eredetiben). Statisztikailag szignifikáns megoszlást találtak a szerzők a külső helyviszonyragok és a saját település között a vajdasági (*Koszovó*) és az erdélyi választadók (*Craiova*) esetében is. A magyarországi választadók ezeket a településneveket nagyon kis arányban toldalékkolták külső helyviszonyraggal (19,6%, valamint 32,1% szemben a vajdasági 61%-kal és az erdélyi 72,8%-kal).

Mindezek mellett tükörszókról, tükörszerkezetekről és hibridszószerkezetekről is beszélhetünk, amelyek szintén a nyelvi érintkezés következményei (például *iskolacsoport* 'iskolaközpont' < *grup școlar*; *pótszesszió* 'pótvizsgaidőszak' < *sesiune de restanțe*; *balesetet csinál* 'balesetezik, balesetet okoz' < *face accident*). Továbbá hangtani, alaktani, mondattani változásokat is említhetünk, amelyek a romániai magyar nyelv regionális változataiban figyelhetők meg (részletesen 318–326).

A kontaktusjelenségeket leszámítva is a magyar nyelvváltozatok különfejlődését tapasztalhatjuk. Változtak (és változnak) a nyelv kisebbségi változatai egymáshoz képest, de a magyarországi nyelvváltozat is külön fejlődik ezekhez képest. Ez jól látható abban, ahogyan a szókincs változik szemben a peremrégiók nyelvhasználatával, ahol „megőrzött régiség”-nek tekinthető például a *halotti levél* vagy a *születési bizonyítvány* megnevezés. Összességében véve tehát a magyar nyelv szétfejlődését tapasztalhatjuk, ugyanakkor az egyes nyelvváltozatok közötti különbség nem olyan szintű, hogy az akadályozná a kölcsönös megértést. Az elmúlt két évtizedben egyre inkább gyarapodtak azok a helyszínek és platformok, amelyek a magyar nyelv használatának közös színterei lehetnek a különböző országokban élők számára. Ettől függetlenül természetesen bárki számára észlelhető sajátosságai vannak mindegyik területi nyelvváltozatnak, amelyeket a beszélők gyakran előítéllettel értékelnek. Ebből kifolyólag a könyv alapkérdése lehet minden magyar anyanyelvű személy számára, hogy a nyelvi másságot a maga helyén értékelhesse, de különös tekintettel a közszférában és az oktatásban dolgozók számára, akik beszédmódjukkal is értéket és közösséget képviselnek.

Végül a könyvben bemutatott elemzések egy másik fontos tanulsága a nyelvtervezésre vonatkozik. A nyelv magas presztízse feltétlenül kiaknázható tényező a magyar nyelv funkcióinak a növelésében, a tévesztés meggátolásában. Ez tulajdonképpen a nyelv szimbolikus és használati értékének az egyensúlyba hozását jelentené, és hozzájárulhatna ahhoz, hogy megakadályozzuk, illetve visszafordítsuk a magyar nyelv használati tereinek a beszűkülését Romániában.

Irodalom

- Kádár Edit 2016. *A magyar nyelv tantárgy tartalma és oktatása a romániai oktatásszabályozási keretben*. Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale. Kolozsvár. (Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről 62.)
- Kádár Edit 2018. A tudománykommunikáció az iskolában kezdődik. Egy kísérletről. *Jel-Kép* 4: 119–125. <https://doi.org/10.20520/JEL-KEP.2018.4.119>
- Kontra Miklós 2006. Nyelvi emberi jogi polémiák. In: Benő Attila – Szilágyi N. Sándor (szerk.) *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*. Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége. Kolozsvár. 9–29.
- Lanstyák István 2015. *Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár)*. http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar.pdf (2021. augusztus 16.)
- Skutnabb-Kangas, Tove 2000. *Linguistic genocide in education – or worldwide diversity and human rights?* Routledge. New York.
- Veres Valér 2015. *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi népszámlálások tükrében*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó. Kolozsvár.

Dimény, Hajnalka: The last volume of the book series *The Hungarian language in the Carpathian Basin at the end of 20th century*

Az írás szerzőjéről

Dimény Hajnalka

egyetemi tanársegéd
Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár
hajnalka.dimeny[kukac]ubbcluj.ro